

1. Nyelvtudomány.

BEKE ÖDÖN: *A székelyek dunán túli kapcsolatai és a népies állat nevek.* Vasi Szemle II. (1935). 77—80 1

A cikkíró a székelység dunán túli kapcsolatait szóföldrajzi tényekkel is igyekszik támogatni. Népi nyelvi közlések és szótárak alapján végzett kutatása arra az eredményre vezette, hogy vannak népies állatnevek, amelyeket az egész magyar nyelvterületen csak a Székelyföldön és a Dunántúlon találunk meg. Ilyenek pl. *szántóka* (= pacsirta), *fatetű* (= harkály), *kigyópásztor* (= szitakötő), *szakadék* (= darázs fajta) sőt *hetevény* (a fiastyúk népies neve). A fáradságos munkával összegyűjtött szavakat abból a szempontból is meg kellene vizsgálni, hogy vajjon csakugyan nem fordulnak-e elő sehol másutt az egész magyar nyelvterületen. Ennek a megállapításnak azonban még akkor sincs semmiféle bizonyító ereje, mert a nyelvöldrajz szerint egyes nyelv-egységek határain elütő formák, régiességek mutatkoznak. Ez különösen jól vizsgálható a román nyelvekben és könnyen figyelemmel kísérhető a francia és az olasz-rétoromán nyelvátlaszok lapjain. B. G.

CSÜRY BÁLINT: *A mondathanglejtés.* Debreceni Szemle, 1935. március 105—119. 1.

A debreceni egyetem magyar tanára már régóta foglalkozik ezzel a tárggyal (l. Magyar Nyelv XXI. 1. 59., XXII. 106., XXIV. 42., XXVI. 249.). Ez a tanulmány eddigi kutatásainak összefoglalása. Az emberi beszédnek vannak látható elemei

(mozdulatok, arcjáték, a beszélő alakja) és hallható tényezői (hangszín, időtartam, erősség és magasság). A hangmagasságnak a beszédben való változásait nevezzük hanglejtésnek. „Az egyes mondatfajoknak állandó, szkémába foglalható hanglejtésük van, amelyet *mondathanglejtésnek* nevezhetünk.“ A mondathanglejtés kialakulásában értelmi és érzelmi tényezők egyaránt szerepelnek. A magyar kijelentő, kérdő és felszólító hanglejtés után, a csodálkozás, elégedetlenkedés és kifakadás, majd a kiegészítendő és eldöntendő kérdés, továbbá a személytelen közlés (prédikáció) hanglejtésének hangjegyekkel való bemutatása következik. A kétféle kérdés és a személytelen közlés hanglejtése lényegében az egész magyar nyelvterületen egyforma. A párbeszédes hangsúlyról viszont — szamosháti, székely és moldovai csángó példák alapján — megtudjuk, hogy ez nem mindenütt egyforma. A mondathanglejtéssel kapcsolatos érdekes következtetések igazolására a magyar nyelvterület többi részeit is föl kellene dolgozni ebből a szempontból. B. G.

DRĂGANU NICOLAE: *Vechimea și răspândirea Românilor pe baza toponimiei și a onomasticeii.* (Conferință ținută la Brașov.) Vălenii de Munte, 1934. Tip. Datina Românească. 8-r. 58 l. és egy térképvázlat.

A szerző e tanulmányában ugyanazzal a kérdéssel foglalkozik, amely az egy évvel előbb megjelent és folyóiratunk múlt évi 1—3. számában ismertetett művének is tárgya. (*Români în veacurile IX—XIV. pe baza toponimiei și a onomasticeii.* București, 1933.) A tanulmány egy előadás

kibővített alakja, és mint ilyen, a szerző nagyobb munkájába foglalt gondolatok és eredmények népszerűsítése. A tárgyilagosnak szánt és a célnak megfelelő könnyed bevezető fejtegetésekben futólag ismerteti és természetesen cáfolja főképp a magyar kutatóknak a románság panóniai (dunántúli) őslakossága kérdésében elfoglalt álláspontját, egyedül Pais Dezső félremagyarázott véleményét fogadja el. A dolgozat nagyobb része a volt Magyarország területének helynévtörténeti vizsgálata; az eredmény itt is ugyanaz, mint előbbi műveiben: a történeti helynév- és személynévanyag a románságnak a magyar honfoglalás előtti, illetőleg árpádkori ittlétét bizonyítja. Nincs itt terünk rámutatni a mű értékeire vagy fogyatkozásaira, csupán jelezzük, hogy e tanulmány eredményeinek elfogadása csak a magyar helynévkutatás szélesebb körű megindulása és az így nyert bizonyító erejű megállapítások után lehetséges.

Szta.

ECKHARDT SÁNDOR: *Magyar-francia szótár*. Bp. Eggenberger kiadása. Év n. (1935), 952 l.

Ez a tíz éves munkát felölelő hatalmas szótár a magyar tudományos élet jelentős eseménye. Eckhardt Sándor, a budapesti egyetem francia nyelv- és irodalomtörténet tanára, ezzel a munkájával az első teljes, kimerítő magyar-francia szótárt adta, amely egyben a ma élő magyar nyelv szókészletének legfrissebb, legpontosabb és legkimerítőbb gyűjteménye. Nemesak a magyar-francia, de minden eddig megjelent szótárunk fölött áll minden tekintetben. Nagyan megkönnyíti azoknak a tanulását, akik a francia nyelvet magánúton akarják elsajátítani, a műfordítók számára pedig nélkülözhetetlen. A rokonértelmű szavak bő felsorolásával megkönnyíti az adott esetben legmegfelelőbb szót, feltárja a francia stílus szótárilag érzékeltet-

hető finomságait. A felvett szókinés az arányaival is jóval felülmúlja eddigi nagyterjedelmű szótárainkat. Az egyes kifejezések mentesek az elszótárisodott jellegtől és teljes elevenességükben lépnek elénk. A különböző tudományágak műszavait gazdagon adja: az orvostudomány, politikai és jogi élet, sport, vasút, háztartás, rádió, iskola, egyetemi élet műszavait mind megtaláljuk benne. Ezenkívül a mindennapi élet ágaiban előforduló kifejezéseket, fordulatokat és árnyalatokat pompásan ülteti át franciára. A munka a szerző kitünő francia tudását és elsőrangú stílusérzékét bizonyítja.

I. E.

GÁLDI LÁSZLÓ: *Constantin Cantacuzino és a magyar nemzeti hagyomány*. Magyar Nyelv, XXXI. (1905), 238—242. l.

Érdekes román-magyar vonatkozású XVII. századi adatokra hívja fel a figyelmet e kis közlemény. Egy újabban Cantacuzino Konstantinnak tulajdonított, de szerzőnk által cím szerint nem idézett műben a magyarhún rokonságra vonatkozó adatok olvashatók. Cantacuzino forrásként arra az előszóbeli értesülésre hivatkozik, amelyet két erdélyi Brankovics-testvértől hallott, akik oroszországi követségük alkalmával a „jugriai kőszíták közül“ való emberekkel „találkozván és magyarul beszélvén“, emezek és a magyarok nyelve közötti hasonlóságot állapítottak meg. A továbbiakban Cantacuzino forrásáról, a két Brankovics testvér kilétéről, a Cantacuzino-család és emezek egymáshoz való viszonyáról tájékoztat a szerző a vonatkozó irodalom bőséges felhasználásával.

Szta.

HARTNAGEL ERZSÉBET: *Újabb német jövevényszavainkról*. Magyar Nyelv, XXX. (1934.) 20—36. és 77—91. l.

Ez a tanulmány arról a német jövevényszó-áradatról szól, amely a XVIII. században és a múlt század

legelején nyert rövidebb-hosszabb időre polgárjogot a magyar nyelvben, főleg az előkelő társaság nyelvében, ahonnan azután lejjebb is terjedt. Az író megemlékezik ugyan a francia és német nevelőnőkről, az egyre szaporodó németajkú városi iparosságokról, a külföldet járó magyarokról, de a gáláns étellel bevonuló szavakat főleg a bécsi társadalmi élet kelet felé való kisugárzásának tartja. A második közlemény példákkal rajzolja azt a — sajnos — jól ismert tényt, hogy nem elég a szótározott anyag vizsgálata, mert a szótárakból egy egész sor szó kimaradt, noha arra is van eset, hogy szövegelőtti szótárfejegyzést találunk. Végül néhány jellegzetesebb átvétel bővebb ismertetése következik szélesebb körben való elterjedésének igazolására. Az író azt akarja megmutatni, hogyan lehet egy jövevényszócsoportot művelődéstörténeti keretbe beágyazni.

B. G.

LIGETI LAJOS és RÁSONYI NAGY LÁSZLÓ: *Török jövevényszavainkról*. Magyar Nyelv, XXIX. 157—160, 218—221, 275—279, XXX. 157—160, 200—208, XXXI. 35—42. l.

Ligeti Lajos öt, Rásonyi Nagy László egy cikkben egészítik ki a honfoglalás előtti magyar jövevényszavak sorozatát, illetőleg bővebb magyarázattal szolgálnak a már régebben elfogadott vagy csak odavetett szószármazások alaposabb igazolására. A szóbanforgó jövevények a következők: *egy* (egyház), *kapu* és *koporsó*, *kar*, *kár*, *orvos*, *öröl*, *örvény*, *szárny*, *szőlő*, *szúcs*, *üdül*.

B. G.

MORAVCSIK GYULA: *A magyar szt. korona görög feliratai*. Bp. 1935. 52 lap + 8 tábla.

A Magyar Tud. Akadémia nyelvtudományi értekezései sorozatában jelent meg Moravcsik Gyula I. tag, egyet. tanár székfoglalója a sokat vitatott és végérvényesen eddig meg

nem fejtett feliratokról. Míg első korona-vizsgálóink, Révai koronaőr (1613), Horányi Elek piarista történész (1795), Koller, Schwartner, Szombat J., majd már az Akadémia megbízásából Pulszky, Henszlmann és Ipolyi Arnold (1880-ban) csak a korona művészi és történelmi leírásával foglalkoztak, s még 1916-ban Varjú Elemér és Gerevich is csak a pontos régészeti leírást adták, most a szerző a döntő fontosságú feliratokkal foglalkozik. A bizánci korona Krisztus-képe, valamint Mihály és Gábor arkangyalok, Szt. György és Demeter, Kozma és szt. Damján zománemellképeinek köriratai általában könnyebben tisztáztak, az alsó korona fölött a bizánci koronát ajándékozó Dukás császár (1071—78) és fia, Konstantin, a biborban született, valamint Géza magyar király köriratai egészen pontos betűfejtégetés alapján Moravcsik dolgozatában nyernek pontos magyarázatot. A piros (császári jellegű) két bizánci császári névjelzés és a kékes színű „Géza, Turkia hívó királya“ felírás finom különbségeit is fejtegeti. G. P.

SZABÓ T. ATTILA: *A helynévgyűjtés jelentősége és módszere*. Magyar Nyelv, XXX. 160—180. l.

A szerző azóta már pályadijat is nyert tanulmányában arra mutat rá, hogy eredetileg minden helynév értelmes szó volt. Ez az eredeti értelem később elhalványodhatott, sőt sokszor teljesen el is vészett, de felkutatása sok értékes adatot nyújthat főleg a történettudomány, földrajz és a nyelvészet számára. Ezért van a helynévgyűjtésnek jelentősége. Ezután módszertani utasításokat ad, majd a magyar helynévgyűjtés kilenc évtizedes multját mutatja be vázlatosan. Különösen a módszertani rész becses azok számára, akik helynévgyűjtéssel akarnak hozzájárulni a magyarság multjának tüzetesebb és alaposabb megismeréséhez.

B. G.

HORVÁTH CYRILL: *Hogyan szólának?* Magyar Nyelv, XXX. (1934.) 136—150. l.

A Königsbergi Töredékek legrégebben ismert darabjáról újabban ismét kétségbevonták, hogy vers volna. Ez a cikk paleographiai és verstani érveket sorol föl annak a bizonyítására, hogy az említett szöveg kötött versforma. Ezt szerinte nemcsak az összecsengő szókezedetek igazolják, hanem főleg az, hogy az egész szöveg 4, 4 / 4, 3 alaptípusú verssorokra bontható. A helyel-közzel mutatkozó egyenetlenségekre középkori latin versekből mutat hasonló példákat.

B. G.

PÉTERDI OTTÓ: *Az észak-bakonyaljai német falvak dülönevei.* Német Philologiai Dolgozatok, LXI. sz. Bp. 1934. 63 l.

E helynévtörténeti tanulmány néhány északbakonyaljai német falu (Bakonygyirót, Bkoppány, Bpéterd, Bszentivány, Fenyőfő, Románd és Szücs) 200 éves helynévtörténetének az összefoglalása. A dolgozat első része a „dülönévkutatás” mibenlétét, módszerét és jelentőségét igyekszik elének állítani a kezdő helynévkutató tapogatódzó bizonytalankodásával. A magyar helynévkutatás történetéről sem kapunk olyan képet, amelyet megérdemelne. A tanulmány második fele a kérdéses terület német nyelvjárásának és a dülöneveknek egymáshoz való viszonyát, azután a községhatárok XVIII. században történt beosztását igyekszik tisztázni. Legtöbb kifogásolni valót az egyes községek helységnévanyaga vizsgálatának módszerében találhatunk. A szerző válogató gyűjtési módszere, a történeti és élő helynévanyag külön nem választása módszeresség szempontjából sok elhanyagolt követelményt juttat eszünkbe. E ponton a szerző nem vette tekintetbe a német helynévkutatás egyik legkiválóbb útmutatóját, Fr. Geschwendt: *Wie*

sammle ich Fluhrnamen?-jét, sőt a fiatal magyar helynévkutatás újabb eredményeit sem, Szta.

TREML LAJOS: *Az oláhok nemzeti nevééről.* Egyetemes Philologiai Közlöny, 1933. III—IV. f. és kny. 10 l.

Az újlatin nyelvek északkeleti ágát alkotó román („oláh”) népnek a történelem folyamán nagyon sok nevét ismerjük. E nevek részben a *vlah*: *oláh*, részben a román népnév csoportjába tartoznak. Kétségtelen, hogy „az oláhok saját népi nyelve mindig rumán volt... hisz a magukat *vlah*, *vlav*-nak nevező isztriai és megleni oláhok névseréje aránylag újabb keletű”. Miután mindezt bőszeges adatfelsorolással és a belőlük levonható következtetésekkel szerzőnk megállapítja, rátér az „oláh nép” és más nemzetek által használt újabb elnevezések vizsgálatára. Itt védelmébe veszi a magyar nyelvészeti irodalomban ma is általánosan használt „oláh” elnevezést, mint melyet a magyar nyelvészek „nem lealacsonyító vagy éppen megbélyegző értelemben használnak”, hanem a tudományos pontosság szempontjából, hisz a *román* szónak, mint egyben népcsaládnévnek, használata sok félreértésre adna alkalmat. Szta.

2. Történettudomány.

ASZTALOS MIKLÓS: *A történeti Erdély.* Erdélyi Férfiak Egyesülete kiadása, 1936. Bp. 740 l. 55 szövegközi kép, térkép, 64 műmelléklet.

A tudománynak 16 elismert szakembere foglalta össze Asztalos Miklós szerkesztésében mindazt a tudni valót, amit egy földről, népről és annak alkotásairól csak nyújthat az Encyclopaedia. 1918-ig dolgozták fel Erdély fájdalmasan szép múltját, minden rendű, rangú és korú olvasó igényéhez alkalmazva mondanivalóikat. Páratlan s valóban tiszteletet parancsoló összefoglalás ez, amelynek